

Yükseköğretimde Reform mu, Onarım mı?

Hüseyin AKAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Rektörü

Bugünkü bilimin doğup geliştiği Avrupa üniversiteleri cazibesini kaybetmiş ve Amerikan üniversitelerinde sıkça rastlanan “buluş” alanında da çok fakirdir. Artık, yeterince öğrenci gelmediği için hükümetler ve toplum nezdindeki konumlarını kaybetmektedirler. Avrupa üniversiteleri bunu farkettiler ve bir reform yapmaları gerektiğine karar verdiler. Türk Üniversitelerinin de üye olduğu Avrupa Üniversiteler Birliğinin başlattığı reform sürecinin en önemli özellikleri arasında şunları sayabiliriz: Öğrenci merkezli eğitim, üç aşamalı eğitim (lisans, yüksek lisans, doktora), araştırmacı niteliğin güçlenmesi, uluslararasılaşma, hayat boyu eğitim. Tüm bunlar, üniversitelere hayat vermek, önemkazandırmak, vazgeçilmez olduğunu göstermek için uygulamaya kondu.

Ülkemizde artık, üniversiteler önündeki yığılma azalmakta; öğrencinin talep etmediği programlar artmaktadır. Türk üniversiteleri de, üniversite sayısının yani, arzın artmasına da bağlı olarak pozisyon kaybetmeye, değer yitirmeye başlamıştır. Gerekli düzenlemeler, değişiklikler yapılmazsa, sanayici ve iş dünyası ihtiyacı olan nitelikli elemanı, arzuladığı donanımda kendisi yetiştirecektir. Araştırma alanında da Türk üniversiteleri yeterli gayreti göstermemiş, olması gereken düzeyi yakalayamamıştır. Kuruluşlar kendi ar-ge merkezlerini kurmaya başlamışlardır. Öte yandan, başta sağlık olmak üzere üniversitelerin verdiği hizmetleri yüklenen pek çok kurum ve kuruluş üniversitelerin vazgeçilmezliğini azaltmaktadır.

Tüm bu olumsuz görünümün ortaya çıkması ve yılların boşa heba edilmesinin en önemli sebepleri, ikinci öğretim, rekabetsizlik, özlük haklarının yetersizliği, ünvan ve kadro garantisidir.

Hazırlanan yeni yüksek öğretim yasasında, öğretim üyelerini motive edecek, nitelikli eğitim ve bilimsel araştırmalara yönelecek düzenlemeler yer almalıdır. Bazı önerileri sıralıyayım: Öğretim üyesi ünvanlarını, kişi sadece o kadroda bulunduğu zaman kullanabilmelidir. Profesör ve doçent kadroları, bir bölümün ya da anabilim dalının öğrenci sayısı, araştırma kapasitesi ve hitap ettiği nüfus büyüklüğü dikkate alınarak belirlenmeli, bu kriterler değiştiğinde bu kadrolar arttırılabilmelidir. Yardımcı Doçent kadrosu sözleşmeli olmalı ve bu kadro sayısında sınırlama olmamalıdır. Bazı programlarda öğretim üyesi sayısı az ve ülke ihtiyacı için ikinci öğretim kaçınılmaz olacaksa, bazı öğretim üyeleri için sadece ders vermekle sorumlu kılacak bir tanımlama yapılabilir.

Öğretim üyelerinin yüksek lisans ve doktora öğrencisi danışmanı olabilmesi için bazı akademik faaliyetler ön koşul olarak belirlenebilir. Ünvan almada lisansüstü öğrenci sayısı da bir ölçüt olarak konmalıdır. Öğretim üyelerinin ücretlendirilmesinde sabit bir ödeme dışında, eğitim, araştırma, toplumsal

hizmet alanlarındaki performans ölçümlerine dayalı ek ve kademeli bir ödeme getirilmelidir.

Üniversite Senatosları. YÖK’ün belirlediği ihtiyaçlar ve kriterler bağlamında program açma ve kontenjan belirleme yetkisine sahip olmalıdırlar. Üniversitenin mekan ve akademik-idari personel durumunu Senatolar YÖK’ten daha sağlıklı olarak bilirler.

Üniversiteye finans desteği sağlayacak dernek veya vakıfların kurulması ve işleyişleri kolaylaştırılmalı, üniversitenin akademik olmayan gelir getirici birimlerini (sosyal tesisler gibi) işletmelerine imkan tanıyacak yasal düzenleme yapılmalıdır. Üniversitelerin bu gibi kendi kaynağını sağlama yollarının yasal zemini oluşturulmalıdır.

Üniversitelerin eğitim ağırlıklı veya araştırmacı olarak nitelenmeleri yasal bir ayırım değil, yıllar içinde ortaya çıkmış belirginleşmelerdir. Gerek araştırma alt yapılarının gelişmiş, gerekse, akademik personelinin yetkinliğinin yüksek olması, araştırmacılığı ağır basan üniversitelerin, halihazırda, destek fonlarından en fazla pay almalarını sağlamaktadır. Hayatta böyle bir gerçeklik varken bir de, bu gelişmiş üniversitelerin “araştırmacı üniversite” olarak ayrıcalıklandırılıp ek ar-ge desteklerinden yararlandırılmaları diğer üniversitelerin araştırma yapmalarını imkansız hale getirecek ve gelişmelerini önleyecektir. Öte yandan daha yeni üniversitelerde kurulmuş olan araştırma merkez veya laboratuvarlarının atıl kalmasına yol açacaktır. Elbette, bazı devlet kurumları ihtiyacı olan araştırma veya önemli bir araştırma merkezi için araştırmacı yönü ağır basan bir üniversiteyi seçecektir. Ancak, genel ar-ge fonlarının bazı üniversitelere münhasır kılınması doğru değildir.

Açık Öğretim mi, Uzaktan Öğretim mi?

Bugünkü haliyle mevzuatta, “açık öğretim” ve “uzaktan eğitim” kavramları kullanılarak farklı yöntemler gibi sunulmaktadır. Oysa, her iki adlandırma da aynı araçları kullanan ve örgün olmayan eğitimleri nitelemektedir. 2547 Sayılı Kanununun 43. maddesinin c bendi bütün yükseköğretim kurumlarına “açık öğretim” yapma hakkını tanımasına rağmen, halihazırda bu hak sadece üç üniversiteye verilmiştir. Öte yandan, bütün dünyadaki örneklerinden farklı olarak, Türkiye’de fakülte düzeyinde yapılanma tercih edilmiş ve **tek bir fakülte her türlü diplomayı verebilir** hale getirilmiştir. Bu durum, ilgili alanda uzman öğretim üyesine sahip olmadan hizmet alımı yoluyla gerçekleştirilen bir eğitimin yaygınlaşmasına yol açmıştır.

Avrupa Birliği ve UNESCO’nun güncel bilgiye erişim hususunda geliştirmiş oldukları “Life Long Learning - Hayat Boyu Öğrenme” stratejilerinin merkezinde de uzaktan öğretimi görmek mümkündür. UNESCO’nun 2005 yılında yayımladığı çalışmada, geniş

kitlelere ulaşmada, küresel ölçekte bilgi birikimlerine erişimde ve bireylerin gelişmelerini sağlayarak ekonomilere katkı sağlamlarında bilgi iletişim teknolojilerine dayalı uzaktan eğitimin ne denli stratejik bir yaklaşım olduğu tartışılmaktadır (UNESCO, 2005). Çalışmada ABD, Çin, Hindistan ve diğer birçok ülkede uzaktan eğitim sistemi ile yüzbinlerce insana daha ekonomik bir şekilde istenilen eğitime erişim fırsatı verildiğine dikkat çekilmektedir.

Günümüzde, Türkiye’de, uzaktan eğitim, 50 öğrenci kontenjanını geçmeyen ve mutlaka eş zamanlı (senkron) yapılması gereken bir eğitim şeklinde kabul edilmekte ve uygulanmak istenmektedir. Bu yaklaşım çağdaş, farklı bir eğitim-öğretim tasarımı yapmaya engel oluşturmaktadır. Öğrencileri belki sınıfta değil ama, belirli yerlerde belli saatlerde bulundurma zorunluluğu getirmektedir. Yani, uzaktan öğretim, vazgeçilmez niteliği olan **“zamandan ve mekandan bağımsız olma”** niteliği yok edilmektedir. Öğretim tasarımı modelleri, ilgili literatür, alan uzmanlarının görüşleri incelendiğinde, **“uzaktan eğitim=senkron eğitim”** görüşünün uzaktan eğitim tanımına ve felsefesine uymadığı rahatlıkla görülecektir. Diğer yandan, açık öğretim adlandırması ile ise, 5-10 bin veya sınırsız kontenjanlı programlar uygulanmaktadır. Yıllardır kitap-sınav anlayışıyla gerçekleştirilen **“açık öğretim”**, çağdaş bilişim imkanlarının tüm çeşitleri kullanılarak uygulanan **“uzaktan öğretim”**den daha ayrıcalıklı konumda tutulmaktadır.

Uzaktan Eğitim Merkezleri mevcut halleriyle sinerjik çalışan ve ortak projeler üreten merkezlerdir. Ancak, halihazırdaki mevzuatla, bu yapı giderek yerini bürokratik ve hantal bir işleyişe bırakacaktır. Böylece proje bazlı çalışma mantığı ortadan kalkacak ve Merkezler orta vadede devre dışı kalacaktır. Diğer taraftan, **yüzyüze eğitimde bile 820’ye ulaşan kontenjanlar verilirken, uzaktan eğitim programlarının 50 kontenjan ile sınırlandırılmasının en anlaşılır sonucu, bu eğitimin mali olarak yürütülmesinin mümkün olmayacağıdır.** Böylece, Üniversiteler, kısa süre içinde uzaktan eğitimden uzaklaşacak; çağdaş öğretim tekniklerinden yararlanma ihtiyaç ve iştiyıkları ile zaten tam olmayan uluslar arası rekabet gücü iyice zayıflayacaktır.

Öneriler:

Uzaktan eğitim konusunda, her üniversitenin fırsat eşitliği prensibi çerçevesinde serbestçe rekabet edebileceği ortam ve mevzuat oluşturulmalıdır.

Yükseköğretim diploma ve sertifikasyon programları Türkiye’de faaliyet gösteren bütün üniversitelerde ve akademik birimlerde (Fakülte, Bölüm, Yüksekokul) sadece örgün, sadece uzaktan (on-line) eğitim ve örgün ile uzaktan eğitimin birlikte kullanıldığı karma eğitim şeklinde yapılması benimsenmelidir. Bu programlarda kullanılacak öğretim tasarımları konusunda akademik birimlere serbestlik tanınması programların etkinliğini arttıracaktır.

Öğrenci kontenjanları, programın uygulama ağırlığı, öğretim tasarımı ve diğer özellikleri göz önüne alınarak belirlenmelidir. Hayat boyu öğrenim kapsamında, çalışanların bilgi tazeleme, bilgi ve ehliyet artırma amaçlı sertifika veya diploma sonuçlu programlarda, öğrenci kontenjanı, öğretim tasarımı ile uyumlu olarak uzaktan eğitim komisyonu tarafından bir üst sınırla (örneğin 5-10 bini aşamaz şeklinde) belirlenmelidir.

Yükseköğretim kurumunda, konunun uzmanı (uzaktan eğitim konusunda doktora yapmış, eğitim bilimleri alanında deneyimli) kişilerin bulunacağı, uzaktan eğitim ile ilgili standartları belirleyecek, kararları alacak “uzaktan eğitim komisyonu” oluşturulmalıdır.

Uzaktan eğitim programlarında öğrenim ücretine ilave olarak, programın doğasına ve gerektirdiği özel masraflara göre öğrenciden ücret alınabilmelidir. İlave ücretin miktarının üst sınırı belirlenebilir. Örneğin, alınacak ilave ücret, öğrenim ücretinin, ön lisans programlarında bir katı, lisans programlarında 3 katı, yüksek lisans programlarında 6 katından fazla olamaz.

Rektör seçimi, mali özerklik, hesap verebilirlik, şeffaflık, sorumluluk ve yetki paylaşımı... bunların hepsi elbette çok önemli. Ama, öğretim üyelerinde akademik ruh, heyecan ve motivasyon eksik olursa tüm bu yenilenme ve düzenlemeler hedefine varmaz. Eğitimi etkin kılacak, değerli araştırmaları gerçekleştirecek olan bu ruh, bu heyecandır. Üniversitelerin çeşitlenmelerine, daha doğrusu kendi yollarını bulmaları, kendi kimliklerini hayat içinde kazanmalarına imkan tanınmalı; yasa buna göre düzenlenmelidir. Ancak, bu tanımlama ve sınıflamaların bir üst irade tarafından yapılıp gerek mali destekler, gerek çalışma alan ve yöntemleri açısından bazı üniversitelere ayrıcalık sağlanması, diğer üniversitelerin hareket imkanlarının sınırlandırılması yüksek öğretimin gelişimine sekte vuracaktır. Bırakalım, üniversiteler yarışsınlar; her üniversite kapasitesi, birikimi ve yetkinlikleri doğrultusunda başarı kazanacak ve öne çıkacaktır.